

การส่งเสริมการพัฒนาประชากรให้เกิดและเติบโตอย่างมีคุณภาพ (Promoting quality births and child growth for population development)

สมัชชาสุขภาพแห่งชาติ ครั้งที่ ๑๖ ได้พิจารณารายงาน เรื่อง การส่งเสริมการพัฒนาประชากรให้เกิดและเติบโตอย่างมีคุณภาพ^๑

ตระหนักว่า ประชากรไทยมีอัตราการเกิดน้อยกว่าอัตราการตายตั้งแต่ปี ๒๕๖๔ และเข้าสู่สังคมสูงวัยอย่างสมบูรณ์ในปี ๒๕๖๖ สถานการณ์ดังกล่าวส่งผลให้ความท้าทายเรื่องการมีจำนวนประชากรที่มีคุณภาพที่เพียงพอต่อการพัฒนาประเทศทั้งมิติเศรษฐกิจและสังคมในอนาคต และด้วยจำนวนประชากรที่น้อยลง การพัฒนาเชิงคุณภาพจึงถือเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่ง โดยเฉพาะการพัฒนาในช่วง ๒,๕๐๐ วันแรก นับตั้งแต่ปฏิสนธิ อันเป็นรากฐานสำคัญของการเป็นทุนมนุษย์ที่มีคุณภาพในอนาคต เพื่อนำไปสู่ทั้งคุณภาพชีวิตของตนเอง สังคม และการสร้างความสามารถในการแข่งขันให้กับประเทศ อีกทั้ง ยังช่วยลดปัญหาหรือความเสี่ยงที่จะนำไปสู่ปัญหาสังคม ในมิติอื่น ๆ ได้อีกมากมาย โดยเด็กที่เติบโตมาอย่างดีจะลดความเสี่ยงที่จะก่อความรุนแรง ปัญหาการติดยาเสพติด ปัญหาสุขภาพจิต ปัญหาการเกิดโรคไม่ติดต่อเรื้อรัง และปัญหาในมิติอื่น ๆ

ตระหนักว่า การพัฒนาคนในช่วงต้นของชีวิต ต้องการการสนับสนุนในทุกมิติ ครอบคลุมการสร้างสุขภาพดี ตั้งแต่การวางแผนครอบครัว การดูแลก่อนและหลังตั้งครรภ์ การได้รับโภชนาการที่เหมาะสมและเพียงพอ การดูแลสนองตอบเชิงบวกต่อความต้องการเด็ก โอกาสสำหรับการเรียนรู้อย่างมีคุณภาพ การปกป้องคุ้มครองให้อยู่รอดปลอดภัย รวมถึงต้องสนับสนุนกลุ่มประชากรบางส่วนที่ยากมีแต่ยังไม่สามารถมีบุตรได้ อาทิ กลุ่มผู้มีบุตรยาก กลุ่มผู้มีความหลากหลายทางเพศ

รับทราบว่า ที่ผ่านมามาตราฐานและภาคส่วนต่าง ๆ เห็นถึงความสำคัญในประเด็นดังกล่าวและมีความก้าวหน้าในการดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง ตั้งแต่การส่งเสริมการสร้างครอบครัวที่มีคุณภาพ การให้ความรู้กับพ่อแม่ผ่านทางโรงเรียนพ่อแม่ทั้งในระยะตั้งครรภ์และระยะหลังคลอด การสนับสนุนการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่ การให้ความสำคัญกับการพัฒนาเด็กปฐมวัยในทุกมิติ โดยมีทั้งการออกกฎหมายและแนวทางการรองรับในมิติต่าง ๆ มีหลายหน่วยงานและเครือข่ายที่มีบทบาทรับผิดชอบในการวางแผนและดำเนินการด้านการส่งเสริมการเกิดและการเติบโตที่มีคุณภาพ รวมถึงมีหน่วยงานในระดับภูมิภาคและท้องถิ่นซึ่งมีความเข้าใจบริบทของพื้นที่ เป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนนโยบายสู่การปฏิบัติ รวมถึงบูรณาการการดำเนินงานของภาคส่วนต่าง ๆ

ชื่นชมว่า รัฐบาลโดยกระทรวงสาธารณสุข ได้มีการจัดทำวาระแห่งชาติ ประเด็น ส่งเสริมการมีบุตรและมีการดำเนินงานที่หลากหลายในการส่งเสริมสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการมีบุตร อาทิ คณะรัฐมนตรีได้ให้ความเห็นชอบมาตรการจัดบริการศูนย์พัฒนาเด็กเล็กอายุต่ำกว่า ๓ ปี การส่งเสริมการลาของสามี การขยายวันลาคลอดของแม่ โดยได้รับค่าจ้าง จากเดิม ๙๐ วัน เป็น ๙๘ วัน ด้านการแก้ปัญหาการตั้งครรภ์ก่อนวัยอันควร มีการผลักดันและ

^๑เอกสารสมัชชาสุขภาพ ๑๖ / หลัก ๓

ขับเคลื่อนการดำเนินการตามยุทธศาสตร์การป้องกันและแก้ไขปัญหาการตั้งครรภ์ในวัยรุ่นระดับชาติ อาทิ การกำหนดให้สถานศึกษาต้องจัดให้มีการเรียนการสอนเพศวิถีศึกษาและทักษะชีวิตให้เหมาะสมกับช่วงวัย และการกำหนดว่าอายุครรภ์ที่ไม่เกิน ๑๒ สัปดาห์ สามารถทำแท้งได้โดยไม่มี ความผิดตามกฎหมาย การออกกฎกระทรวง “เด็กท้องต้องได้เรียน” เพื่อให้วัยรุ่นที่ตั้งครรภ์ยังมีโอกาสทางการศึกษา **ด้านการคุ้มครองและช่วยเหลือครอบครัวให้ปลอดภัยและมีความมั่นคง** อาทิ การจัดสวัสดิการแม่เลี้ยงเดี่ยวและครอบครัวเปราะบาง การให้สวัสดิการเงินอุดหนุนเด็กแรกเกิดในครัวเรือนยากจน **ด้านการเสริมสร้างสุขภาวะและสัมพันธภาพของครอบครัว** มีการจัดทำระบบเพื่อนครอบครัวที่รวบรวมและเผยแพร่องค์ความรู้ตามวงจรชีวิตครอบครัว **ด้านการบูรณาการภาคีเครือข่ายเพื่อพัฒนาสถาบันครอบครัว** มีการยกระดับศูนย์พัฒนาครอบครัวในชุมชนทั่วประเทศแบบบูรณาการร่วมกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น รวมถึงภาคีเครือข่ายในพื้นที่เพื่อให้เป็นศูนย์ช่วยเหลือสังคมตำบล ทำให้เกิดระบบครอบครัวพลังบวกและระบบพี่เลี้ยงที่ปรึกษาในชุมชน ตลอดจนกิจกรรมสร้างสรรค์ในชุมชน

ห่วงใยว่า ความพยายามดังกล่าวทำให้บางปัญหาลดลง แต่ด้วยการทำงานที่ยังทำได้ในระดับที่จำกัด รวมถึงยังต้องการมาตรการเชิงรุกในระดับพื้นที่ซึ่งมีปัญหามากน้อยที่ต่างกัน ส่งผลให้ยังต้องยกระดับการดำเนินงานในหลายด้านที่ยังมีความท้าทายอยู่ ทั้งเรื่อง**คุณภาพการเกิด**ที่บางส่วนมาจากการตั้งครรภ์ไม่พึงประสงค์ในกลุ่มวัยรุ่นที่ยังมีอัตราสูงในบางพื้นที่และยังพบการคลอดซ้ำ ซึ่งส่งผลต่อคุณภาพทารกจากภาวะการมีน้ำหนักร่น รวมถึงปัญหาต่อพ่อแม่วัยรุ่นทั้งทางสังคมและการเลี้ยงดูบุตร **ระบบเกื้อหนุนด้านครอบครัว**ยังไม่เพียงพอ โดยเด็กจำนวนหนึ่งยังเข้าไม่ถึงทรัพยากรและสวัสดิการของรัฐ ขาดสถาบันที่จะเข้ามาดูแลเด็กอายุต่ำกว่า ๒ ปี

อีกทั้ง **ยังห่วงใยว่า** เมื่อเด็กเกิดมาแล้วก็ยังคงพบความท้าทายช่วงของการเติบโตเพื่อให้มีคุณภาพ สะท้อนจากอัตราการตรวจครรภ์ของมารดาต่ำกว่าเกณฑ์ อัตราการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่อย่างน้อย ๖ เดือน ยังห่างจากเป้าหมายโภชนาการโลก เด็กกว่าร้อยละ ๓๐ มีภาวะเตี้ยแคระแกร็น ผอมแห้ง หรือมีภาวะน้ำหนักเกิน อีกทั้ง เด็กอายุ ๐ - ๕ ปีกว่าร้อยละ ๒๕ มีพัฒนาการสงสัยล่าช้า ขณะที่เด็กบางส่วนก็ถูกเร่งรัดพัฒนาการเกินวัย ทำให้ขาดแรงจูงใจในการเรียนรู้ระยะยาว นอกจากนี้ เด็กกว่า ๒ ล้านคนอยู่ในครัวเรือนไม่พร้อมหน้า และเด็กอายุ ๑ - ๑๑ ปีกว่าครึ่งยังได้รับการเลี้ยงดูโดยการทำร้ายจิตใจหรือร่างกายจากผู้ปกครอง เนื่องจากพ่อแม่ยังขาดความรู้ความเข้าใจ/ความพร้อมในการเลี้ยงดูบุตร เร่งรัดพัฒนาสมองลูกด้วยการให้เรียนพิเศษเพื่อสอบเข้าอนุบาล เลี้ยงดูอย่างตามใจหรือใช้สื่ออิเล็กทรอนิกส์ในการเลี้ยงลูกมากเกินไป

นอกจากนี้ **ยังห่วงใยว่า** มาตรการสนับสนุนการเลี้ยงดูบุตรโดยรัฐผ่านโครงการเงินอุดหนุนเพื่อการเลี้ยงดูเด็กแรกเกิดยังมีปัญหาการตกหล่นในการได้รับสวัสดิการ รวมถึงนโยบายที่ไม่ครอบคลุมค่าใช้จ่าย/บริการสาธารณสุขอื่น ๆ เพื่อการเลี้ยงดูบุตร รวมทั้งยังมีปัญหาการจัดสวัสดิการดูแลบุตรของลูกจ้างในสถานประกอบการและชุมชน ที่กฎระเบียบยังไม่เอื้อต่อการสนับสนุนพ่อแม่ให้มีเวลาได้อยู่กับบุตร ประกอบกับระบบที่จะเข้ามาช่วยในการแบ่งเบาภาระของพ่อแม่และแม่ยังไม่มีความครอบคลุม ซึ่งส่งผลกระทบต่อการทำงานของผู้หญิงหลังมีบุตรด้วย

เห็นว่า การยกระดับนโยบายสาธารณะเรื่อง “การส่งเสริมการพัฒนาประชากรให้เกิดและการเติบโตอย่างมีคุณภาพ” เป็นปัจจัยสำคัญที่จะเอื้อต่ออัตราการเกิดในประเทศ โดยให้ทุกการเกิดเป็นการเกิดที่มีคุณภาพจากทุกครอบครัวที่ต้องการมีบุตร นอกจากนี้ เด็กที่เกิดมาแล้วควรมีโอกาสอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่เอื้อต่อการเติบโตที่มีคุณภาพ มีพัฒนาการสมวัยทั้งร่างกายและจิตใจ ได้รับการสนับสนุนทั้งจากชุมชนและภาครัฐให้เติบโตมาเป็นทุนมนุษย์ที่มีคุณค่า เป็นกำลังแรงงานของประเทศ ซึ่งจะช่วยแก้ปัญหาประเทศไทยที่กำลังจะเข้าสู่สังคมสูงวัยระดับสุดยอดได้อีกทางหนึ่ง

จึงเห็นชอบต่อกรอบทิศทางนโยบาย (Policy Statement) ดังนี้

ทุกภาคส่วนในสังคมมีความตระหนักถึงคุณค่าและความสำคัญของเด็กในการเป็นอนาคตของชาติ และร่วมกันเป็นแรงขับเคลื่อนเพื่อสร้างค่านิยมร่วมในสังคม “สร้างบ้านแปงเมืองด้วยการสร้างเด็กที่มีคุณภาพ” ที่มุ่งเน้นการพัฒนาเด็กให้เกิดและเติบโตเป็นทุนมนุษย์ที่มีคุณภาพ อันเป็นรากฐานสำคัญของการพัฒนาประเทศ ภายใต้แนวคิด “Happy Child - Happy Family - Happy Community”

โดยการดำเนินการผ่าน (๑) การสร้างแรงขับเคลื่อนทางสังคมครั้งใหญ่ (momentum) ให้เห็นถึงความสำคัญของการยกระดับการพัฒนาให้เด็กเกิดและเติบโตอย่างมีคุณภาพ (๒) การมีนโยบายที่เป็นมิตรกับครอบครัว (family - friendly policies) ที่เอื้อต่อการมีและดูแลบุตร (๓) การนำแนวคิดชุมชนนำ (community-led approach) เพื่อสร้างสภาพแวดล้อมที่ปลอดภัยและเอื้อต่อกระบวนการเรียนรู้ในการเลี้ยงดูและพัฒนาเด็ก และ (๔) การพัฒนาระบบสนับสนุนเพื่อเป็นฐานในการวางนโยบายที่มีประสิทธิภาพในระยะต่อไป

โดยมีสาระสำคัญของกรอบทิศทางนโยบาย ดังนี้

๑. สร้างแรงขับเคลื่อนทางสังคมที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ (momentum) โดยการสร้างค่านิยมร่วมในสังคม “สร้างบ้านแปงเมืองด้วยการสร้างเด็กที่มีคุณภาพ” เนื่องด้วยเด็กทุกคนที่เกิดมาจะเป็นทุนมนุษย์สำคัญของสังคม ทุกภาคส่วนจึงต้องมีความตระหนักและให้ความสำคัญกับการพัฒนาเด็กโดยเฉพาะในช่วง 2,500 วันแรก ผ่านกลยุทธ์การสร้างแรงกระตุ้นที่ใหญ่และต่อเนื่องในทุกระดับและกลุ่มเป้าหมาย โดยผู้มีบทบาทสำคัญที่จะมีอิทธิพลต่อความคิด (influencers) อาทิ ๑) ระดับบุคคล ได้แก่ กลุ่มดารา/คนที่มีชื่อเสียง ผู้นำในภาครัฐ/ภาคเอกชน/ท้องถิ่น เพื่อสื่อสารถึงการเลี้ยงดูบุตรหลานอย่างเหมาะสม ๒) ระดับเครือข่าย โดยสร้างกระแสจากความสำเร็จของการร่วมแรงร่วมใจในการพัฒนาเด็กของพื้นที่หรือเครือข่ายต่าง ๆ เพื่อให้เกิดแรงบันดาลใจและนำไปสู่การขยายผลในพื้นที่อื่น ๆ ๓) สื่อในทุกแพลตฟอร์มที่นำเสนอรูปแบบการเลี้ยงดูบุตรที่เหมาะสมในกลุ่มต่าง ๆ ที่เป็นตัวอย่างที่ดี เช่น กลุ่มครอบครัวคนรุ่นใหม่ กลุ่มผู้สูงอายุในครอบครัวแห่วงกลางที่ต้องเลี้ยงดูบุตรหลาน กลุ่มพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยว เป็นต้น

๒. เร่งผลักดันนโยบายที่เป็นมิตรต่อครอบครัว (family - friendly policies) โดยสนับสนุนให้เกิดสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการมีบุตรและดูแลบุตร ผ่านมาตรการเชิงบังคับบังคับร่วมกับการสร้างแรงจูงใจในการให้สวัสดิการครอบครัวใน ๔ มิติ ได้แก่

๒.๑ มิติด้านเวลา ได้แก่ การส่งเสริมระบบการทำงานที่ยืดหยุ่นสำหรับพ่อแม่ที่ต้องเลี้ยงดูลูก อาทิ การปรับลดจำนวนชั่วโมงหรือจำนวนวันของการทำงาน และการอนุญาตให้ทำงานนอกสถานที่ เพื่อให้สามารถมีเวลาเลี้ยงดูบุตรในขณะที่ยังรักษาสภาพการทำงานไว้ได้ การเพิ่มสิทธิการลาเพื่อดูแลบุตรให้สอดคล้องกับมาตรฐานสากล โดยขยายจำนวนวันลาสำหรับหญิงตั้งครรภ์ตามอนุสัญญาองค์การแรงงานระหว่างประเทศที่กำหนดวันลาคลอดไว้อย่างน้อย ๑๔ สัปดาห์หรือ ๖ เดือนหลังคลอด เพื่อให้สอดคล้องกับช่วงเวลาที่ควรเลี้ยงดูด้วยนมแม่ และให้พนักงานชายสามารถลาเพื่อดูแลครอบครัวได้

๒.๒ มิติด้านการเงิน ได้แก่ การศึกษาความเป็นไปได้ของการให้เงินอุดหนุนค่าคลอดบุตรและการจ่ายเงินอุดหนุนเด็กแรกเกิดรายเดือนเพื่อแบ่งเบาภาระค่าใช้จ่ายของพ่อแม่มือใหม่ โดยนำองค์ประกอบด้าน

ดัชนีราคาผู้บริโภคและความยั่งยืนทางการคลังมาประกอบการพิจารณา และการสนับสนุนการศึกษาของบุตร เช่น ลดค่าเรียนให้กับครอบครัวที่มีบุตรมาก เป็นต้น

๒.๓ มิติระบบสนับสนุนการเลี้ยงดูบุตร ได้แก่ การพัฒนาศูนย์ดูแลเด็กเล็กหรือสถานรับเลี้ยงเด็กที่มีคุณภาพและราคาที่ย่อมเยา ในรูปแบบ Public-Private-People-Participation ร่วมกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการจัดบริการศูนย์ดูแลเด็กเล็ก ๐ - ๒ ขวบ ในชุมชน การส่งเสริมบทบาทของภาคเอกชนในการสนับสนุนการเลี้ยงดูบุตร โดยใช้กลไกการสร้างแรงจูงใจด้วยสิทธิทางภาษี อาทิ การรวมกลุ่มของนิคมอุตสาหกรรมเพื่อพัฒนาศูนย์ดูแลเด็กเล็กของพนักงานร่วมกับศูนย์พัฒนาเด็กเล็กในพื้นที่ และการมีห้องนมแม่ในที่ทำงาน

๒.๔ มิติด้านกฎหมาย ได้แก่ การผลักดันกฎหมายให้เอื้อต่อการสร้างครอบครัวสำหรับคนทุกกลุ่ม โดยเฉพาะกฎหมายที่อนุญาตให้ครอบครัว LGBTQ+ สามารถจดทะเบียนสมรสและรับอุปการะบุตรได้ กฎหมายที่เกี่ยวกับการอุ้มบุญ และการกำหนดให้การมีบุตรยากเป็นโรคและสามารถใช้สิทธิรักษาได้

๓. นำแนวคิดชุมชนนำ (community-led approach) ในการสร้างสภาพแวดล้อมในชุมชนที่ปลอดภัยและเอื้อต่อกระบวนการเรียนรู้ในการเลี้ยงดูและพัฒนาเด็ก โดย

๓.๑ ใช้กลไกคณะทำงานในชุมชนจากทุกภาคส่วนร่วมกันเรียนรู้ในการเลี้ยงดูและพัฒนาเด็ก ตามวิถีวัฒนธรรมของแต่ละชุมชน บนฐานแนวคิดการพัฒนาเด็กให้เติบโตอย่างมีคุณภาพทั้งในด้านกระบวนการพัฒนาในการสร้างตัวตน (Self) ที่จะทำให้เด็กค้นพบศักยภาพ ความรู้สึกมีตัวตน ความภาคภูมิใจ และการเห็นคุณค่าในตนเอง รวมทั้งการพัฒนาทักษะสมองเพื่อจัดการชีวิตให้สำเร็จ (EF: Executive Function) ที่จะนำไปสู่พัฒนาการของเด็กที่เหมาะสมแต่ละช่วงวัย โดยในระดับตำบลใช้กลไกท้องถิ่น/ท้องถิ่น/ท้องทุ่ง/องค์กรชุมชน และในระดับอำเภอใช้กลไกคณะกรรมการพัฒนาคุณภาพชีวิตระดับอำเภอ (พชอ.) เป็นผู้เชื่อมประสานการทำงานในชุมชน (community manager) ร่วมกับกลไกของหน่วยงานต่าง ๆ ในระดับจังหวัดและภาคส่วนอื่น ๆ ที่จะเข้ามาช่วยหนุนเสริมทั้งด้านองค์ความรู้ การช่วยเหลือและรับส่งต่อกรณีที่เกิดขีดความสามารถของชุมชน โดยชุมชนควรมีการจัดทำระบบข้อมูลกลางของกลุ่มเป้าหมายโดยเฉพาะกลุ่มเด็กปฐมวัยในครอบครัวรูปแบบต่าง ๆ เพื่อเป็นฐานในการพัฒนาและช่วยเหลือเด็ก

๓.๒ สนับสนุนให้มีการใช้กองทุนท้องถิ่นต่าง ๆ ในพื้นที่ เพื่อการดูแลและพัฒนาเด็ก อาทิ โรงเรียนพ่อแม่ การพัฒนาสนามเด็กเล่นตามแนวคิด BBL (Brain Based Learning) ในสถานพัฒนาเด็กปฐมวัยให้ทั่วถึง การอุดหนุนทรัพยากรในการเลี้ยงดูบุตรในครัวเรือนเปราะบาง

๔. พัฒนาระบบสนับสนุนที่เอื้อต่อการวางนโยบาย

๔.๑ การกำหนดฉากทัศน์ภาพอนาคตเด็กไทยที่พึงประสงค์ เพื่อนำไปสู่การออกแบบนโยบายและแนวทางการพัฒนาเด็ก ที่สอดคล้องกับบริบทการเปลี่ยนแปลงในแต่ละช่วงเวลา

๔.๒ ส่งเสริมให้มีการพัฒนาระบบฐานข้อมูลในระดับพื้นที่ โดยใช้กลไกในแต่ละชุมชนบันทึกข้อมูลในระบบที่มีรูปแบบเดียวกัน เพื่อให้สามารถนำข้อมูลมาวิเคราะห์และสังเคราะห์ที่จะนำไปสู่การออกแบนโยบายเพื่อช่วยเหลือกลุ่มเป้าหมายได้ตามบริบทของพื้นที่ อาทิ จำนวนเด็กเล็ก เด็กที่ได้รับประสบการณ์ชีวิตที่ไม่พึงประสงค์ กลุ่มครอบครัวที่มีรูปแบบหลากหลาย กลุ่มเปราะบางในแต่ละพื้นที่ รวมทั้งให้มีกลไกส่วนกลางนำมาประมวลผลเป็นภาพรวมของประเทศ

๔.๓ สนับสนุนให้มีการจัดทำงานวิจัย ทั้งในส่วน ๑) งานวิจัยเชิงสำรวจระยะยาว (longitudinal survey study) อาทิ ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อพัฒนาการเด็กปฐมวัยและมีการติดตามผลการวิจัยอย่างต่อเนื่อง ๒) งานวิจัยเชิงพฤติกรรมในการเลี้ยงดูเด็กในกลุ่มครอบครัวที่มีรูปแบบหลากหลาย เพื่อให้สามารถต่อยอดงานวิจัยไปเป็นแนวทางในการเลี้ยงดูเด็กให้ถูกต้องเหมาะสม อาทิ การเลี้ยงลูกด้วยวิธีทางบวก (positive parenting) การปรับเปลี่ยนพฤติกรรม/ความเชื่อ (nudge) ในการเลี้ยงดูเด็ก ๓) งานวิจัยในเชิงการประเมินประสิทธิภาพประสิทธิผลของมาตรการหรือสวัสดิการในการเลี้ยงดูเด็ก และความคุ้มค่าของการลงทุน เพื่อให้ภาครัฐมีการลงทุนในมาตรการที่จะก่อให้เกิดประโยชน์ต่อเด็กและครอบครัวอย่างแท้จริง

มติสมัชชาสุขภาพแห่งชาติ

๑. เห็นชอบกรอบทิศทางนโยบาย และสาระสำคัญประกอบกรอบทิศทางนโยบายการส่งเสริมการพัฒนาประชากรให้เกิดและเติบโตอย่างมีคุณภาพ ตามที่เสนอมา

๒. ขอให้เลขาธิการคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติรายงานความก้าวหน้าต่อสมัชชาสุขภาพแห่งชาติ ครั้งที่ ๑๘